

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

*Gyenge**

1. A probléma. Modern etimológiai szótáraink (TESz. 1: 1126, EWUng. 494–495, ÚESz.) szerint *gyenge* szavunk ismeretlen eredetű. Bár a szónak van finnugor és török etimológiája is, az előbbi tévesnek, az utóbbit legalábbis problémásnak tartja a kutatás.

2. A finnugor eredet. BUDENZ JÓZSEF (1878: 212) és nyomában MUNKÁCSI BERNÁT (1881a: 469 és 1895: 264) nézete szerint a magyar *gyenge* rokonai közé az északi osztják *namik* ’puha, lágy’ és a vogul *nemış* ’vékony’, illetve a kondai vogul *ňqñkém* ’lágy, gyöngye’ és az északi osztják *ňámék* tartoznak. Ezzel szemben BUDENZ (1873–1881) már nem veszi fel szótárába a *gyenge* szót, és nem szerepel a MSzFE.-ben (1967–1981) sem. Az Uralonet 616. sorszámú *ňámz* ’lágy, puha’ és 652. sorszámú *ň8mz* ’lágy, puha’ szócikkeiben még kérdőjellel sem szerepelnek magyar nyelvi adatok. A TESz., illetve az EWUng. és az ÚESz. a finnugor, illetve az ugor eredetet tévesnek minősíti. A modern szakirodalom tehát még kétesnek sem tartja a *gyenge* szó finnugor eredetét.

3. A török eredet. VÁMBÉRY ÁRMIN (1870: 147 és 1914: 162) szerint a *gyenge*, *gyöngye*, *gyöngéd* a csagataj *jengi* ’új, fiatal’, valamint a kazáni török *jenge*, *jenji* ’új, fiatal’, *jengil*, *jöngül* ’gyenge, könnyű (súlyra)’ rokona. BUDENZ JÓZSEF (1871: 82) VÁMBÉRY 1870-es cikkének bírálatában elfogadta ezt a rokonítást, a „Helyes vagy egyelőre helyeselhető egyezések” közé sorolva a *gyengét*, de hozzáteszi, hogy „... a tör[ök] jelentés kissé eltérő, noha megférő”. GOMBOCZ ZOLTÁN (1907: 164–165) is tulajdonképpen elfogadja a török származtatást – további nyelvekből is megadva rokon szavakat –, de kérdőjellel jelöli, hogy nézete szerint e rokonság kétes.¹ A SzófSz.-ban (1941: 103) is így, török eredetű szóként szerepel a *gyenge*, *gyöngye*, azonban BÁRCZI is megjegyzi, hogy e rokonítás nem kifogástalan. A TESz. szerint a *gyenge* „török származtatása hangtani okok miatt nem kielégítő”. Az EWUng. nem tesz említést e szó többek által javasolt török etimológiájáról, az ÚESz. pedig csak a szócikk szakirodalmi hivatkozásai között közöl egy, a török etimológiát hangtanilag és jelentéstanilag is elutasító munkát (DOERFER 4: 204). Újabban a WOT.-ban (1: 378–380) RÓNA-TAS ANDRÁS vizsgálja a *gyenge* szó török eredetét, aki szintén azon a véleményen van, hogy a török etimológia hangtanilag és jelentéstanilag is problémás, viszont nincs helyette jobb: „there is no other etymology of the H[ungarian] word”.

4. A javasolt megoldás. Az eddigiekkel szemben a régebbi irodalomban van egy igencsak tetszetős etimológiája a *gyenge* szónak, amelynek – szemben a fentebb idézett

* Köszönöm a cikk lektorainak értékes észrevételeit és kiegészítéseit.

¹ GOMBOCZ e művéből készült könyvében (1912: 77–78) már nem jelöli e szavak összetartozásának kétes voltát.

etimológiákkal – sem hangtani, sem jelentéstani nehézségei nincsenek, és amely valószínűleg nem merült volna feledésbe, ha az EtSz. eljut a Gy betűig. KNEI ZSÓ (1955: 18–19) felfogása – ha véleménye szerint egy szó nem szláv eredetű, akkor az nem is szerepel a szótárban, mert „nem érdemes ugyanis múlt század eleji [...] kutatóknak amúgy is tisztára dilettáns vélekedéseit komolyan cáfolgatni” – szintén hozzájárult ennek az etimológiának a feledésbe merüléséhez. Mivel újabb etimológiai szótáraink a szláv anyag tekintetében általában nem nyúltak vissza a KNEI ZSÓ által figyelmen kívül hagyott „dilettánsokra”, a szláv etimológia feledésbe merült.²

4.1. A régi irodalom. A 18. század végi, 19. század eleji szakirodalom több munkájában a magyar *gyenge* szó különböző szláv nyelvek ’vékony, karcsú’ szavának rokonaként szerepel, így³ a DebrGr. (1795: 348) magyar–tót–latin szólistájában: *Gyenge, Tenky, Tener*; GYARMATHI (1799: 354) Affinitas-ának cseh–latin–magyar összehasonlító részében: *Tenki. Tenka. Tenuis. Gyenge*; SÁNDOR (1808: 42) a magyar nyelv jövevényszavait tárgyaló cikkében: *Gyenge. Tenuis. Tót[ul] Tjenki. v. Tener*; DOBROVSKÝ 1815-ben elkészült, de 1969-ig kéziratban maradt, a magyar nyelv szláv jövevényszavait összegyűjtő szójegyzékében (DANCZI 1969: 117): *gyenge schwädlich u[nd] zartlich, nach dem slaw[ischen] tenky u[nd] tonky, dünn oder schwach*; GYARMATHI (1816: 24) Vocabularium-ában: *Gyenge, L[atine] tenuis, B[ohemice] tenky, tenka, C[arniolic] (= szlovén] tanke, D[almatice] (= horvát] tanak, P[olonice] cienkj, (...)*; LESCHKA (1825: 89) szótárában: *Gyenge, sine dubio ex slav[ico] ténky, in neutro ténké, ([e]ge] tyenké), formatum est (...)*; és DANKOVSKÝ (1833: 403) szótárában: *Gyenge (tyenke, sl[avice] (= DANKOVSKÝ szóhasználatában ez szlovák]) tennis [sic! – tenuis helyett], dünn, nicht dick, z. B. der Faden, 2) gracilis, schlank, zart*. A régiségben tehát különösebb indoklást nem kívánó tényként kezelték azt, hogy a magyar *gyenge* szó szláv eredetű.

4.2. A szláv etimon. A szláv nyelvek szinte mindegyikében adatoltak a ’vékony, keskeny, karcsú, finom (kidolgozású)’ jelentésű, az ósszláv **тънькъ* szóból (DERKSEN 2008: 505) származó szavak, igen kevés jelentésbeli változással: orosz *тонкий* (VASMER 4: 76–77), ukrán *тонкий* (ESUM. 5: 596–597), fehérorosz *тонкі* (ĚSBM. 13: 300); ósszláv *тънькъ* (ESJS. 1007), bolgár *тънък* (MLADENOV 1941: 644), macedón *танок* (ODRnMJ.), szerb *танак* (SKOK 3: 442), horvát *tanak* (MATASOVIĆ et al. 2: 450), szlovén *teněk* (BEZLAJ 4: 167–168); lengyel *cienki* (BORYS 2005: 80), poláb *tãnt’ë* (LEHR-SPLAWIŃSKI–POLAŃSKI 5: 874), alsószorb *šaŋki* és felsőszorb *čeŋki* (SCHUSTER-ŠEWC 1978–1996: 134), cseh *tenký* (REJZEK 2001: 691), szlovák *tenký* (KRÁLIK 2015: 609).

A szláv szó kétségtelenül indoeurópai alanyelvi eredetű (EIEC. 574), és ennek a tőnek a reflexei adatoltak a balti, a germán, a kelta és az indo-iráni nyelvekben, továbbá a latinban és a görögben is (DERKSEN 2015: 464–465; KROONEN 2013: 551–552; MATASOVIĆ 2009: 367–368; MAYRHOFER 1: 620–621; DE VAAN 2008: 613–614; BEEKES 2010: 1448).

4.3. Hangtan. A 4.1. pontban idézett munkák némelyike magyar kiejtés szerint is közli a szláv szavakat, így egyértelmű, hogy az első hang /tʰ/, tehát palatális volt, amiből könnyen lehet a magyarban /j/. A *ty* > *gy* zöngésülést az is elősegíthette, hogy a Gl. (724) és a NySz. (3: 831–834) szerint egyetlen *tye*- kezdetű szó sem volt a magyar nyelvben, *gye*-kezdetű viszont tucatnál is több van a Gl.-ban (276–278) és a NySz.-ban (1: 1156–1167) is.

² ŠIMON ONDRUŠ (2004: 278) – a régebbi irodalom említése nélkül – ötletszerűen felveti a magyar *gyenge* szlovák eredetét egy kulturális folyóiratban megjelent ismeretterjesztő cikkében.

³ Itt és a továbbiakban az egyes munkák saját helyesírása alapján idézem az adatokat.

A mai magyar nyelvben továbbra sincsenek *tye-* kezdetű szavak, kivéve az újkeletű, csak a szlovákiai magyarban használt *tyepi* 'melegítő, tréningruha, mackóruha'⁴ szót, sőt, a *tye-* kezdetű szavak száma is elenyésző: csupán a *tyúk* szó és annak származékai, valamint a *tyuhaj* és a hasonló indulatszavak szerepelnek a szótárban, vö. ÉKsz.² 1387.

A szó belseji szláv *k* > magyar *g* változás is zöngésülés, ami a magyar nyelvben igen gyakori jelenség (TRÓCSÁNYI 1916: 286).

A magyar *gyenge* legpontosabb megfelelője a szlovák (mai helyesírással) *tenké* (ejtsd: *tyenkē*), ami a melléknévnek nemcsak az egyes számú semleges nemű alany- és tárgyesetű alakja – amint arra LESCHKA utal –, hanem a többes számú alany- és tárgyesetű alakja semleges-, nő- és az élettelen hímnemben is, szöveggyakorisága tehát igen magas. Ezekon kívül az egyes számú nőnemű alanyesetű *tenká* (ejtsd: *tyenká*) és tárgyesetű *tenkú* (ejtsd: *tyenkú*), továbbá az egyes számú hímnemű (élő és élettelen) alanyesetű és a hímnemű élettelen tárgyesetű *tenký* (ejtsd: *tyenkí*), valamint a többes számú élő hímnemű alanyesetű *tenki* (ejtsd: *tyenkí*) alakoknak hangrendi kiegyenlítődéssel szintén a **tyenke* (> *gyenge*) hangalakot kellett eredményeznie, ami tovább bővíti a „merítési alapot”.

A szláv melléknév szóvégi hosszú magánhangzójának rövidülése magyar hangtani sajátosság: még a viszonylag gyakorinak mondható *-ú* és *-é* szóvég is csupán a 24., illetve a 28. a magyar szóvégi fonémák gyakorisági táblázatában, az *-á* és az *-í* szóvég még ritkább, az előbbi a 37., az utóbbi a 44., szemben az *-e* szóvéggel, ami a 16. (PAPP 1969: 541–543).

4.4. Jelentésváltozás. A szláv nyelvekben meglévő 'vékony, keskeny, karcsú, finom (kidolgozású)' jelentésből a 'gyenge' jelentés nem kíván sok fantáziát: a vékony ág, kötél vagy deszka – *gyenge*.

Azt, hogy a magyarban – a szláv nyelvekhez hasonlóan – több jelentésárnyalata is volt a *gyenge* szónak, VERANTIUS (1595) szótára bizonyítja, amelyben a *gyenge*, *gyeünge* szavak az alábbi latin szavak magyar megfelelője: *delicatus*, *imbecillis*, *tener*, és *vietus* (27, 46, 105, 113). A *subtilis* megfelelői a *gyeünge*, *vekony* (102), a *tenellus* szóé pedig a *gyengetske* (105). COMENIUS Janua-jában (1643: 100) a ruhanemük között szerepel a *nyári gyenge szoknya*, a latin *theristrum* 'nyári ruha' megfelelőjeként. GYARMATHINÁL (1799: 354) a *tenke sukno* 'dünnes Tuch, gyenge szoknya'.

4.5. Az átadó nyelv és az átvétel ideje. Az átadó nyelv nyelvföldrajzi és hangtani okokból csak a szlovák elődje lehet, mivel a többi környező szláv nyelv megfelelő szavaiban nem palatális a szókezdő hang. A szó átvételének ideje csak nagyon tágan határozható meg: biztosan a 11–12. század után, amikor a szláv nyelvekben a *gyenge* redukáltak kiestek, az erős redukáltak pedig teljes képzésű magánhangzókká váltak, és biztosan a 13. század vége előtt, mert ekkori a legkorábbi adatunk. Legvalószínűbb időpontnak tehát a 12–13. század tűnik.

5. Genge vagy gyenge? A TESz. szerint „a *g* kezdetű forma volt az eredetibb”, valószínűleg arra alapozva, hogy a szótár által közölt két legkorábbi, 1282/1327-es (itt tulajdonnév) és 1372 u./1448 körüli (itt melléknév) adat is *g* kezdőbetűvel írja a szót. Ezzel szemben WICHMANN (1908: 302–304) szerint a (-)gy-s alak volt az elsődleges, a (-)g-s

⁴ A *tyepi* a szlovák jövevényszó *tyepláki* 'ua.' (< szlovák *plurale tantum tepláky* '1. melegítő nadrág, 2. melegítő alsó és felső együtt', vö. KSSJ.) főnév szótöcsonkolásos és kicsinyítőképzős alakja (ÉKsz.² 1387, LANSTYÁK 2011: 97, vö. a Termini Kutatóhálózat online szótárában). A *tepláky* a szlovák *teplý* 'meleg' melléknév származéka.

forma pedig a másodlagos, erre több példát is közöl a *gyenge* > *genge* szópáron kívül: *egyenés* > *egenyes*, *gyanta*, *gyenta* > ? *gentha*⁵, *gyentet* 'üget, poroszkál, kocogva megy' > *gentet* 'ballag (farkas)', *ingyen* > *ingen*, *szégyenl* > *szígéll*; területi eloszlását tekintve a közölt példák szinte a teljes magyar nyelvterületet lefedik (vö. ÚMTsz. 2: 736–737 is). WICHMANN szerint ez a hangváltozás akkor következett be, ha a *gy* után *-en-* hangkapcsolat áll. GOMBOCZ (1912: 77–78), bár török etimológiát ad a *gyéngé* szónak, de idézi és osztja WICHMANN nézetét a *-gy-*s alakok elsődleges voltáról.

Szemben a TESz.-ben közöltekkel, van a *gyenge* szónak igen korai adata *gy-* kezdetűvel is. Az Esterházy család hercegi ágának levéltárában eredetiben maradt fent egy 1337. október 6-ára datált oklevél, amely említi a Vonoz (ez valószínűleg a Celldömölk melletti Vönöck) falubeli Gyengének Miklós nevű fiát: *Nicolaus filius Gyenge de Vonoz*. A név így, *g* és *y* grafémákkal van írva az irat szövegében és a hátlapi feljegyzésben is,⁶ vagyis a szó írásmódja szinte a kezdetektől fogva ingadozott. Ennek szép példája Bátori István országbírónak az aradi káptalanhoz írt 1475. március 20-i – igaz, csak az aradi káptalan Mátyás királynak küldött 1475. április 12-ei jelentésébe bennefoglalva fennmaradt – oklevele, amelyben ugyanaz az ember az irat elején Gyenge Bálint: *Valentinus Gyenge*, a végén viszont Genge Bálint: *Valentinus Genge*.⁷

Már a legkorábbi nyelvelmélünkben, a Tihanyi Alapítólevélben is több hangot jelöl a *g* graféma: *seg* 'domb, halom' ejtésmódja [ség] vagy [ség], *ziget zadu* 'sziget eleje, kezdete' [sziget szádu], *gnir uuege holmodia* 'nyír vége halmocskája' [nyír bégé xolmodiá], de *gisnav* 'disznó' (köznév és helynév) [džsisznáβ ~ džsisznáú], *fizeg* ~ *fyzeg* ~ *fizeg azaa* 'Füzegy, Füzegy aszója (völgye)' [fizedžs], *uluues megaia* 'Ölyves megyéje (értsd: határa)' [ülüēs ~ ülβēs mēdžsájá], [h]armu hig 'Három-hegy' [xármu xidžs], *sumig* 'Somogyvár' [sumidžs ~ somidžs] (HOFFMANN 2010: 67, 97, 146 és 100, 101, 103, 186, 200; vö. MELICH 1934: 8 is).

KNIEZSA ISTVÁN (1952: 38) szerint a tatárjárástól az Anjou-kor végéig tartó időszak a magyar helyesírástörténet III. korszaka, ekkor a *g* és a *gy* graféma egyaránt jelölhetett *d'* hangot (KNIEZSA 1952: 47), valamint a *g* és a *gy* volt a „*t'* hang legrégebb jele, leggyakrabban a XIII. század második felében használatos, de még előfordul többször a XIV. század első felében is” (KNIEZSA 1952: 45). Így a korai nyelvelmékek *genge* és *gyenge* írású szavainak ejtésmódja lehetett azonos.

6. A *Genge* ~ *Gyenge* név (és jelentése). A TESz., az EWUng. és az ÚESz. szerint is a legkorábbi adat egy személynév, *Genge*, amely Az egri káptalannak bizonyosság-levéle Bogathradvani nemzetségbeli Pál comes végintézkedéséről című, 1327-re datált oklevélben maradt fent, ami egy 1282-es dokumentum átirata (lásd ÁÚO. 12: 367–368).⁸

⁵ WICHMANN kérdőjellel veszi fel ezt a szót, de az ÚESz. közöl *g* kezdetű alakot: *Genta* (1213/?, helynév), *gentharos* (1542).

⁶ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 87072 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/31890>), az oklevél kiadása: NAGY 1889: 140.

⁷ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 17660 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/203160> és <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/203236>).

⁸ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 1019 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/10246>). Ebbe az iratba belefoglalták IV. László király egy korábbi, 1278-as oklevelét is, de ennek szövege a *gyenge* szempontjából irreleváns. Az ÁÚO. átirása helyenként eltér a fennmaradt dokumentum írásmódjától.

Az idézett etimológiai szótárak, bár kérdőjellel, ’nyomorúságos; dürrftig | erőtlen; schwach, kraftlos’ jelentést tulajdonítanak e névnek, amely az oklevélben háromszor szerepel: „Item An|cillas Suas *Genge*, et Nýchÿr, Sororem ejusdem, duas | filias ejusdem *Genge*, Facha, et Jolyan nominatas, et filium | ejusdem *Genge* Miclous nominatum”. Vagyis *Genge* és Nýchÿr testvérek voltak, de gyermekei csak *Gengének* voltak, két lánya és egy fia. A szövegben semmilyen tulajdonságra utaló szó nincs, így nincs ok azt feltételezni, hogy akár *Genge*, akár gyermekei nyomorúságosak vagy erőtlenekek lettek volna (leszámítva persze azt a tényt, hogy szolgálók voltak), a szöveg alapján csak az jelenthető ki biztosan, hogy a *Genge* egy nő neve volt.

Az oklevél *Genge* nevének ’gyenge’ értelmezése PAIS (1922: 28) cikkéig nyúlik vissza, ezt átveszi BERRÁR (1952: 10), újabban pedig TÓTH (2016: 131) is így értelmezi ezt a nevet, azonban érvvel egyik szerző sem támasztja alá ezt az azonosítást.

Idővel a *Genge*, *Gyenge* ragadvány-, majd vezetéknevként is felbukkan a forráskönyvekben. A Kapy család levéltárában fennmaradt 1347. október 3-i eredeti irat megörökítette Abaújvár megye főispánjának, *Genge* Miklós fia Poháros Péter nevét: *Petrus dictus Paharus filius Nicolai dicti Genge aule nostre miles comes de Abawyuar dilectus nobis et fidelis*.⁹ Bodó Miklós fehérvári prépost 1458. november 30-i eredeti elismervénye említi a *Gyenge* testvéreket, Andrászt és Jánost: *Andras et Johannes Gyenge dicti*.¹⁰ A gyulai szandzsák összeírása szerint Dumegyház faluban (ma Dombegyház nagyközség) 1567-ben két *Gyenge* vezetéknevű család is élt: *Gyenge* Pál a feleségével és négy fiával, valamint *Gyenge* Máté a feleségével és két fiával. Az 1579-es összeírás alapján már csak *Gyenge* Máté és családja élt továbbra is a faluban. Mezőmegyer (ma közigazgatásilag Békéscsaba része) lakosa volt 1567-ben *Gyenge* Mihál, a felesége, és fiuk, Mihál. Szen[t]miklósi (azonosítatlan település) lakos volt 1567-ben *Gyenge* Borbás és felesége, akik az 1579-es összeírás szerint egy fiukkal, Matiással, továbbra is a falu lakosai voltak (KÁLDY-NAGY 1982: 89, 90, 92, 201, 262). A pozsonyi uradalom 1574-es urbáriuma alapján Samarján (ma Somorja/Šamorín, Szlovákia) egy *Benedictus Genge*, Egyházaspakán (ma Nagypaka/Veľka Paka, Szlovákia) pedig egy *Stephanus Genge* élt (MAKSAY 1959: 177–180 és 186–187).

Érdekes a győri káptalan eredetiben fennmaradt 1364. január 18-án kelt jelentése, amelyben a sok kihallgatott tanú egyike *Gyengius*-i *Benedek* fia Kálmán: *Colomannus filius Benedicti de Gyengius*.¹¹

Az adatokból látszik, hogy mindenféle társadalmi státusú embereknek volt a neve *Genge* ~ *Gyenge*, és semmi nem támasztja alá e név ’nyomorúságos, erőtlen’ jelentését, az könnyen hordozhatta a szlávhoz közelebbi ’vékony, karcsú’ jelentést.

7. A *gyenge* a szláv nyelvekben. Mivel a *gyenge* szó jelentése némileg megváltozott a szláv etimon jelentéséhez képest, több szláv nyelv is visszakölcsonőzte a magyar szót ’erőtlen, beteg(es), törekeny, érzékeny’ jelentésben. Erre a tényre már MUNKÁCSI BERNÁT (1881b: 89) is rámutatott, azonban azt nem ismerte fel, hogy a *gyenge* szláv

⁹ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 64019 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/41111>), az oklevél kiadása: NAGY 1887: 132–134.

¹⁰ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 15300 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/174797>).

¹¹ Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi, DL-DF jelzete: 41554 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/55328>), az oklevél kiadása: ÓmOlv. 200–207.

eredetű, így cikkében ez a szó a „Magyar szók az ugor eredet kriteriumai nélkül” csoport szavai között szerepel.

A szlovákban a *denglavý* ’gyenge, beteg(es), (le)sovány(odott)’ igen gazdagon adalt, ahogy azt GREGOR (2023: 265–266) gyűjtése és elemzése mutatja (vö. KRÁLIK 2015: 117 is). A szlovákból átvette a cseh valašskói nyelvjárása, ahol a *dénglavý* ’gyenge, beteges’ és a *glangavý* ’erőtlen’ (BARTOŠ 1886: 206 és KAZMÍŘ 2001: 42 és 68; vö. MACHEK 1957: 114–115) jelentésben adatolt. Déli szomszédaink közül a horvátba került át, a *gingav* jelentése ’erőtlen, törékeny’ (HADROVICS 1985: 243–244; IVEKOVIĆ–BROZ 1: 305). BEZLAJ (1: 143) szerint a szlovénba a *gingav* közvetlenül került át a magyarból, a szó jelentése ’gyenge, beteges, ernyedt’. A muravidéki szlovén irodalmi nyelv *djingavi*, *gingavi*, *ginglavi* ’gyenge’ szava is közvetlen átvétel a magyarból (DUDÁS 2024: 160–161).

8. Összegzés. A fenti érvek alapján megalapozottnak tűnik a 18–19. századi „diletánsok” azon véleménye, hogy a *gyenge* szó a magyarban szláv eredetű; areális szempontból is kézenfekvő egy sok évszázad óta a magyarral együtt élő szláv nyelv hasonló hangzású és szinte azonos jelentésű szavának az átvétele.

Kulcsszók: etimológia, jövevényszó, szláv nyelvek, szlovák nyelv, szláv–magyar nyelvi kapcsolatok.

Hivatkozott irodalom

- ÁÚO. 12. = *Árpádkori új okmánytár. Tizenkettedik kötet. / Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. XII. Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV.* Budapest, 1874.
- BARTOŠ, FRANTIŠEK 1886. *Dialektologie moravská. První díl. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské.* Tiskem Mor. akc. knihtiskárny – Nákladem Matice Moravské, V Brně.
- BEEKES, ROBERT 2010. *Etymological Dictionary of Greek.* I–II. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 10. Brill, Leiden – Boston.
- BERRÁR JOLÁN 1952. *Női neveink 1400-ig.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 80. Budapest.
- BEZLAJ, FRANCE 1977–2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika.* 1–5. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- BORYŚ, WIESLAW 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego.* Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- BUDENZ JÓZSEF 1871. Jelentés Vámbéry A. magyar–török szövegjezeiről. *Nyelvtudományi Közlemények* 10: 67–135.
- BUDENZ JÓZSEF 1873–1881. *Magyar-ugor összehasonlító szótár.* A M[agyar] T[udományos] Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest.
- BUDENZ, J[OSEPH] 1878. Ueber die Verzweigung der ugrischen Sprachen. In: BEZZENBERGER, ADALBERT Hrsg., *Festschrift zur feier seines fünfzigjährigen Doctorjubiläums am 24. October 1878, Herrn Professor Theodor Benfey.* Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, Band 4. Verlag von Robert Peppmüller, Göttingen. 192–258.
- COMENIUS, JOHANNES AMOS 1643. *Janua linguae latinae reserata aurea.* Leutschovianae. [Hasonmás kiadás: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2009.]
- DANCZI V[ILLEBALD] JÓZSEF 1969. A magyar nyelv szláv jövevényszavai Josef Dobrovský feldolgozásában. *Magyar Nyelv* 65: 113–122.
- DANKOVSKY, GREGOR 1833. *Magyaricae linguae Lexicon critico-etymologicum...* Typis Haeredum Belnay, Posonii.

- DebrGr. = *Magyar grammatika, melyet készített Debreczenben egy magyar társaság*. Alberti betűivel, Bétsbenn, 1795.
- DERKSEN, RICK 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 4. Brill, Leiden – Boston.
- DERKSEN, RICK 2015. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 13. Brill, Leiden – Boston.
- DOERFER, GERHARD 1963–1975. *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*. 1–4. Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden.
- DUDÁS ELŐD 2024. *Nemeski kincs. Magyar hatás a muravidéki szlovén irodalmi nyelvben*. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest.
- EIEC. = MALLORY, JAMES PATRICK – ADAMS, DOUGLAS QUENTIN 1997. *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Fitzroy Dearborn Publishers, London and Chicago.
- ÉKsz.² = *Magyar értelmező kéziszótár*: Főszerk. PUSZTAI FERENC. 2., átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- ĖSBM. = МАРТЫНАЎ, ВІКТАР УЛАДЗІМІРАВІЧ рэд. 1978–. *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*. 1–. Навука і тэхніка, Мінск.
- ESJS. = HAVLOVÁ, EVA red. 1989–2022. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. 1–21. Academia / Tribun EU, Praha / Brno.
- ESUM. = МЕЛЬНИЧУК, ОЛЕКСАНДР САВИЧ гол. ред. 1982–2012. *Етимологічний словник української мови*. 1–6. Наукова думка, Київ.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN – MELICH JÁNOS, *Magyar etymologiai szótár* 1–17. füzet. MTA, Budapest, 1914–1944.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995.
- Gl. = *Régi magyar glosszárium*. Szerk. BERRÁR JOLÁN – KÁROLY SÁNDOR. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1907. Régi török jövevényszavaink. *Magyar Nyelv* 3/1: 17–29, 3/2: 62–72, 3/3: 105–116, 3/4: 153–165, 3/5: 213–224, 3/6: 250–263, 3/7: 307–318, 3/8: 357–370, 3/9: 395–406.
- GOMBOCZ, ZOLTÁN 1912. *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XXX. Société Finno-Ougrienne, Helsinki.
- GREGOR FERENC 2023. *A szlovák nyelv magyar elemei*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- GYARMATHI, SAMUEL 1799. *Affinitas linguae hngaricae cum lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata*. Typis Joann. Christian. Dieterich, Göttingae.
- GYARMATHI, SÁMUEL 1816. *Vocabularium in quo plurima hungaricis vocibus consona variarum linguarum vocabula collegit. Szótár, mellyben sok magyar szókhöz hasonló hangú, idegen nyelvbeli szókat rendbe szedett Gyarmathi Sámuel*. Zweck Bertalan betűivel, Bétsben.
- HADROVICS, LÁSZLÓ 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. *A Tihanyi Alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 16. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- IVEKOVIĆ, FRANJO – BROZ, IVAN 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. 1–2. Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek), Zagreb.
- KÁLDY-NAGY GYULA 1982. *A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*. Békés Megyei Levéltár, Békéscsaba.
- KAZMÍŘ, SILVESTR 2001. *Slovník valašského nářečí*. Vsetín, Dalibor Malina.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- KNIEZSA ISTVÁN 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I/1–2.* kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KRÁLIK, LUBOR 2015. *Stručný etymologický slovník slovenčiny.* VEDA, Bratislava.
- KROONEN, GUUS 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic.* Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 11. Brill, Leiden – Boston.
- KSSJ. = *Krátký slovník slovenského jazyka.* https://www.juls.savba.sk/kssj_4.html (2024. 06. 03.)
- LANSTYÁK ISTVÁN 2011. A határon túli magyar szókészlet eredet szerinti rétegei. In: SZABÓMIHÁLY GIZELLA – LANSTYÁK ISTVÁN szerk., *Magyarok Szlovákiában. VII. kötet. Nyelv.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 83–111.
- LEHR-SPLAWIŃSKI, TADEUSZ – POLAŃSKI, KAZIMIERZ 1962–1994. *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich.* 1–6. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- LESCHKA, STEPHANUS 1825. *Elenchus Vocabulorum Europaeorum cum primis Slavicorum Magyarici usus...* Typis Typographiae Regiae Univ. Hungaricae, Budae.
- MACHEK, VÁCLAV 1957. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského.* Nakladatelství Československé Akademie Věd, Praha.
- MAKSAY FERENC szerk. 1959. *Urbáriumok. XVI–XVII. század.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MATASOVIĆ, RANKO 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic.* Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 9. Brill, Leiden – Boston.
- MATASOVIĆ, RANKO ured. – IVŠIĆ MAJIĆ, DUBRAVKA – PRONK, TIJMEN 2016–2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika.* 1–2. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- MAYRHOFER, MANFRED 1992–2001. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen.* I–III. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- MELICH JÁNOS 1934. *Latinbetűs helyesírásunk eredete.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- MLADENOV 1941. = МЛАДЕНОВЪ, СТЕФАНЪ, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен езикъ.* Книгоиздателство Христо Г. Дановъ - о. о. д-во, София.
- MSzFE. = *A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár 1–3. + Mutató.* Főszerk. LAKÓ GYÖRGY. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1981.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1881a. Ugor szókezdő media. *Nyelvtudományi Közlemények* 16: 460–470.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1881b. Magyar elemek a déli szláv nyelvekben. *Nyelvtudományi Közlemények* 17: 66–126.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1895. A magyar magánhangzók történetéhez. *Nyelvtudományi Közlemények* 25/2: 168–186, 25/3: 257–287.
- NAGY IMRE szerk. 1887. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Ötödik kötet. 1347–1352.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- NAGY IMRE szerk. 1889. *Sopron vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1156–1411.* Nyomatott Litfass Károly könyvnyomdájában, Sopron.
- NySz. = SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND, *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvmélektől a nyelvújításig* 1–3. Hornyánszky, Budapest, 1890–1893.
- ODRnMJ. = *Официјален дигитален речник на македонскиот јазик.* <https://makedonski.gov.mk/corpus> (2024. 06. 03.)
- ONDRUŠ, ŠIMON 2004. Slovenské (slovanské) slová v maďarčine [I]. *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život* IV+120/7–8: 273–284.
- ÓmOlv. = *Ó-magyar olvasókönyv.* Szerk. JAKUBOVICH EMIL – PAIS DEZSŐ. Danubia, Pécs, 1929.
- PAIS DEZSŐ 1922. Régi személyneveink jelentéstana. *Magyar Nyelv* 18: 26–34.
- PAPP FERENC szerk. 1969. *A magyar nyelv szövegmutató szótára.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- REJZEK, JIŘÍ 2001. *Český etymologický slovník.* Leda, Praha.
- SÁNDOR ISTVÁN 1808. *Sokféle. Tizenkettedik darab.* Pichler Antal betűivel, Bétsben.

- SCHUSTER-ŠEWIC, HEINZ 1978–1996. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und nieder-sorbischen Sprache*. 1–5. Domowina-Verlag, Bautzen.
- SKOK, PETAR 1971–1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1–3. Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb.
- SzófSz. = BÁRCZI GÉZA. *Magyar szófejtő szótár*. Budapest, 1941.
- Termini = Termini Kutatóhálózat online szótára. <http://termini.nytud.hu/htonline/htlista.php?action=searchbox> (2024. 06. 03.)
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névérték Kiadványai 38. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TRÓCSÁNYI ZOLTÁN 1916. Kísérlet a magyar mássalhangzó-változások okának kiderítésére. *Magyar Nyelv* 12: 285–290.
- ÚESZ. = GERSTNER KÁROLY szerk. et al. 2011–2022. *Új magyar etimológiai szótár*. <https://uesz.nytud.hu> (2024. 06. 03.)
- ÚMTSz. = *Új magyar tájszótár* 1–5. Főszerk. B. LÖRINCZY ÉVA. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.
- Uralonet = *Uráli Etimológiai Adatbázis*. <http://uralonet.nytud.hu> (2024. 06. 03.)
- DE VAAN, MICHIEL 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series. Volume 7. Brill, Leiden – Boston.
- VÁMBÉRY ÁRMIN 1870. Magyar és török-tatár szóegyezések. *Nyelvtudományi Közlemények* 8/1: 109–160, 8/2: 161–189.
- VÁMBÉRY ÁRMIN 1914. *A magyarság bölcsőjénél. A magyar–török rokonság kezdete és fejlődése*. Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R.-T. kiadása, Budapest.
- VASMER = ФАСМЕР, МАКС 1986–1987. *Этимологический словарь русского языка. В четырех томах. Перевод с немецкого и дополнения члена корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева*. Прогресс, Москва.
- [VERANTIUS, FAUSTUS] 1595. *Dictionarium Quinque Nobilissimarum Europæ linguarum, Latinæ, Italicæ, Germanicæ, Dalmatiæ [!] & Ungaricæ*. Apud Nicolaum Morettum, Venetiis.
- WICHMANN GYÖRGY 1908. A moldvai csángó mássalhangzók történetéből. *Magyar Nyelv* 4/4: 160–167, 4/5: 208–216, 4/7: 295–307, 4/9: 394–400, 4/10: 457–462.
- WOT. = RÓNA-TAS, ANDRÁS – BERTA, ÁRPÁD 2011. *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian I–II*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Hungarian *gyenge* ‘weak, feeble, powerless’

The Hungarian word *gyenge* ‘weak, feeble, powerless’ is considered to be of unknown origin. In earlier literature, Finno-Ugric and Turkic etymologies have been suggested but neither offers an impeccable explanation from the phonological and semantic points of view. This paper revives an even earlier suggestion, namely, that the word *gyenge* is of Slavic origin. This explanation is not afflicted by either phonological or semantic difficulties. Furthermore, the proposed Slavic etymon has a certain Proto-Indo-European etymology. The paper also addresses the question of whether its forms with an initial *g-* are indeed the older ones.

Keywords: etymology, loanword, Slavic languages, Slovak, Slavic–Hungarian language contacts.

JUHÁSZ GABRIELLA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem